

УДК 336.71; 368.03

DOI: 10.37734/2409-6873-2021-1-7

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ НА РИНКУ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

С. П. ПРАСОЛОВА

кандидат економічних наук, доцент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Анотація. Мета статті полягає у визначенні сутності та методичних підходів до порівняльної оцінки конкурентної позиції стратегічних груп банків з різною структурою власності на українському ринку за параметрами мікро- та макроекономічної ефективності їх діяльності для визначення їхніх стратегічних конкурентних переваг та базових тенденцій розвитку конкурентного середовища в банківському секторі України. **Методика дослідження.** У статті використані такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: групування, порівняння, емпіричні методи стратегічних досліджень (аналіз стратегічних груп), графічний, систематизації та узагальнення. **Результати.** Проведено порівняльне дослідження основних кількісних і якісних методів оцінки конкурентної позиції банків, за результатами якої як найбільш оптимальну визначено методику аналізу стратегічних груп банків, сформованих за структурою їх власності, що дозволило визначити базові тенденції розвитку зазначених груп банків, їх стратегічні переваги та оптимальну стратегічну групу. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті розглянуто методичні підходи до порівняльної оцінки конкурентної позиції стратегічних груп банків з різною структурою власності за параметрами мікро- та макроекономічної ефективності їх діяльності, визначено їх стратегічні конкурентні переваги та базові тенденції розвитку конкурентного середовища в банківському секторі країни, сформовано пропозиції щодо підвищення стратегічної ефективності та конкурентоспроможності банківської системи України.

Ключові слова: конкурентна позиція, конкурентні переваги, стратегічна група банків, мікро- та макроекономічна ефективність, конкурентне середовище банківського сектора.

Постановка проблеми в загальному викладі та зв'язок з найважливішими науковими чи практичними завданнями. Посилення глобалізаційних процесів та реалізація заходів уряду щодо інтеграції України до Європейського Союзу уже призвела до лібералізації руху іноземного капіталу в банківській системі України, а також визначила актуальність порівняльної оцінки такої важливої складової визначення конкурентної позиції вітчизняних та іноземних банків, як їх інвестиційний потенціал (у т.ч. потенціал іноземних інвестицій) для забезпечення розвитку якісного конкурентного середовища, що є невід'ємною умовою ефективного функціонування економічної системи в Україні. За таких умов, для вітчизняних банків стає актуальним забезпечення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародних фінансових ринках, що потребує об'єктивної порівняльної оцінки конкурентних позицій вітчизняних та іноземних банків на українському ринку банківських послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження теми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банку як визначальних характеристик його успішності функціонування в процесі набуття, утримання та розширення ринкових позицій підкреслюється зацікавленістю як зарубіжних, так і вітчизняних

науковців та практиків. При цьому такі вітчизняні науковці, як Карчева Г.Т., Смовженко Т.С., Міщенко В.І. та ін. [2], Фомін І. [8], Хаджинов І.В. та Месечко І.М. [9], зарубіжні науковці Потер М.Е. [4], Фляйшер К., Бенсуссан Б. [7] та багато інших розглядають конкурентоспроможність банку як його комплексну порівняльну характеристику, що визначається його конкурентним потенціалом з метою реалізації наявних та створення нових конкурентних переваг, що й дозволяє забезпечити передові конкурентні позиції на ринку банківських послуг в умовах конкурентної боротьби.

По суті, конкурентна позиція банку на ринку оцінюється порівняно з положенням конкурентів, формується у результаті використання конкурентних переваг та є визначальною характеристикою конкурентоспроможності банку, що безпосередньо впливає на рішення топ-менеджменту банків щодо визначення загальної та конкурентної стратегії. Саме тому різні аспекти оцінки конкурентних позицій банків знайшли своє відображення у працях багатьох українських вчених.

Зокрема, Шевцова О.Й. та Портянова О.В. [10], досліджували особливості оцінки конкурентної позиції банку у досить вузькому аспекті – за окремими видами банківського бізнесу (за діяльністю на ринку цінних паперів), а такі науковці, як Кулиняк І [3], Хаджинов І.В. та Месечко І.М.

[9] розглядали особливості оцінки конкурентних позицій тільки банків з іноземним капіталом, визначаючи вплив транснаціональних процесів на розвиток конкуренції у вітчизняному банківському секторі.

Тим самим, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених даній проблематиці, залишається актуальним вирішення питання стратегії поведінки банків в умовах структурних дисбалансів економіки України, що потребує об'єктивної оцінки умов конкурентного середовища на українському ринку банківських послуг та виявлення основних тенденцій його розвитку з урахуванням результатів порівняльної оцінки конкурентних позицій основних груп банків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сутності та методичних підходів до порівняльної оцінки конкурентної позиції стратегічних груп банків з різною структурою власності (за участю іноземного, вітчизняного державного та приватного капіталу основних акціонерів (учасників) банків) за параметрами мікро- та макроекономічної ефективності їх діяльності для визначення їхніх стратегічних конкурентних переваг та базових тенденцій розвитку конкурентного середовища в банківському секторі України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Моніторинг змін конкурентної позиції банку виступає найважливішою передумовою досягнення його стратегічних цілей, формуючи конкурентоспроможність банку, його здатність здійснювати ефективну діяльність в умовах конкурентного ринкового середовища.

Мова йде про те, що для досягнення конкурентоспроможності, банку недостатньо займати лідируючі позиції на ринку послуг та капіталів, він повинен забезпечити використання ефективних шляхів реалізації своїх конкурентних переваг. При цьому, Фляйшер К. та Бенсуссан Б. розглядають конкурентні переваги як засіб підвищення конкурентної позиції фінансово-кредитної установи, порівняно з конкурентами, що характеризується здатністю банку досягати і підтримувати стабільні рівні прибутковості, вище середніх по банківській системі на основі засобів стратегічного планування [7, с. 23].

Власне конкурентна позиція банку може бути виміряна як у якісному, так і кількісному відношенні. З позиції якісної оцінки конкурентна позиція містить напрями і форми ділової активності певного банку. З позиції кількісного значення конкурентна позиція може бути визначена за різними методами:

– застосування таксонометричного методу пропонують Кулиняк І. [3] та інші для рейтингування банків, обґрунтовуючи можливість визна-

чати конкурентну позицію банку у рейтингових списках з урахуванням таких основних фінансових показників функціонування банків, як загальні активи, зобов'язання та статутний капітал, фінансовий результат тощо;

– оцінка конкурентної позиції за значенням інтегрального індикатора, що акумулює різні складові: основні фінансові показники ефективності діяльності банку [2], оцінює частку ринку банківських послуг, яку займає банк, або частку ринку за окремою банківською послугою чи окремим банківським бізнесом, яку оцінюється за показниками прибутковості, рівня ризику [10] і т. ін.;

– використання різноманітних матричних моделей для оцінки конкурентної позиції банку, зокрема матриці Бостонської консалтингової групи (БКГ) «Зростання ринку / Частка ринку» [7, с. 53–71], яка дозволяє банку, що займається бізнесом у багатьох напрямках, порівняти переваги своїх окремих організаційних одиниць з метою визначення відповідних маркетингових стратегій для кожної з них, тобто орієнтована на застосування переважно внутрішньобанківської інформації;

– застосування методу математичного моделювання, зокрема моделі, запропонованої корпорацією General Electric і консалтинговою компанією McKinsey & Co (отримала назву «Модель GE/McKinsey») [7, с. 72–86], яка об'єднує в собі внутрішній аналіз сильних сторін банку з аналізом зовнішнього середовища в галузі для опису конкурентної ситуації різних стратегічних підрозділів (організаційних одиниць) з метою визначення найбільш ефективного розподілу ресурсів між зазначеними підрозділами банку, що розглядаються як стратегічні організаційні одиниці;

– методика аналізу конкурентних позицій за допомогою розробки карти стратегічних груп у відповідності до концепції, сформульованої Майклом Хантом в 1972 році¹ в тезах докторської дисертації в Гарвардському Університеті, була задокументована McGee & Thomas у 1986 році [12]) і, на нашу думку, є одним з найкращих емпіричних методів стратегічних досліджень.

Розглядаючи аналіз стратегічних груп як підрозділ аналізу у галузі банківництва, який вивчає різні групи конкуруючих банків, об'єднаних на підставі аналогічних конкурентних підходів і стратегічних позицій, можемо виділити стратегічні групи банків з однаковою структурою власності (за участю іноземного, вітчизняного державного та приватного капіталу основних акціонерів (учасників) банків), які, на нашу думку, й характеризують конкуруючі банків з аналогічними конкурентними підходами і позиціями на ринку банківських послуг.

¹ Hunt, M. S. (1972). Competition in the major home appliance industry 1960–1970. Unpublished doctoral dissertation, Harvard University.

Результатами аналізу конкурентних позицій стратегічних груп банків за структурою власності на банківському ринку України є не тільки виявлення потенціалу прибутковості банківської системи України, але й пошук факторів, які негативно чи позитивно впливають на зміни такого потенціалу та можуть розглядатися як конкурентні переваги, що захищають від зниження рівня прибутковості чи забезпечують її зростання, у тому числі і за рахунок активних змін у структурі банківської системи. При цьому конкурентні позиції стратегічних груп банків у банківській системі можна розглядати як класичні показники ефективності, які, як вказує І. Фомін, базуються на співвідношенні результатів діяльності (конкурентоспроможності) та авансованих ресурсів (капіталу банку) [8]. А на думку Фляйшера К. і Бенсуссана Б. результати такої оцінки ефективності діяльності банків на основі мультифакторного аналізу фінансових коефіцієнтів і дозволяють визначити базові тенденції розвитку груп банків, їх стратегічні переваги та визначити оптимальну стратегічну групу [7, с. 118–120].

Розглядаючи ж ефективність банківської системи як здатність ефективно виконувати свої функції, зокрема посередницьку та платіжну, як у звичайних умовах, так і в умовах фінансових шоків, виконуючи посередницьку функцію, банк має за основну мету отримання оптимального прибутку за допустимого ризику. Саме тому базовим класичним показником мікроекономічної ефек-

тивності банківської діяльності, який є складовою моделі Дюпона та дозволяє визначати цільові рівні прибутковості, вважають показник рентабельності активів (ROA), оскільки він відображає внутрішню політику банку щодо ефективного управління його активами і пасивами з погляду доходів і витрат. Зокрема, наведені на рис. 1 дані свідчать, що лідируючі позиції на ринку банківських послуг України у 2019–2020 роках за показником мікроекономічної рентабельності активів (ROA) зайняла група банків, що перебуває у власності іноземних банківських груп (зниження значення ROA з 4,27% у 2019 р. до 3,68% у 2020 р.).

Дані рис. 1 також свідчать, що у кризові 2015–2016 роки рівень збитковості групи банків, що перебувають у державній власності (зростання рівня збитковості за показником ROA з -7,63% у 2015 р. до -21,04% у 2016 р.) значно випереджав рівні збитковості інших стратегічних груп банків (іноземних банківських груп та з приватним капіталом), які показали здатність забезпечувати стабільний рівень прибутковості за рахунок розширення клієнтури чи диверсифікацію своєї діяльності ефективніше, ніж через збільшення розмірів та економію на масштабах, як у групах банків з державною чи іноземною власністю.

З іншого боку, дані рис. 2 засвідчують, що рівень ризикованості групи банків з приватним капіталом був найнижчим по банківській системі (коливався від 14,07% у кризовому 2016 році до 6,5% у 2020 році), на той час як по групі банків

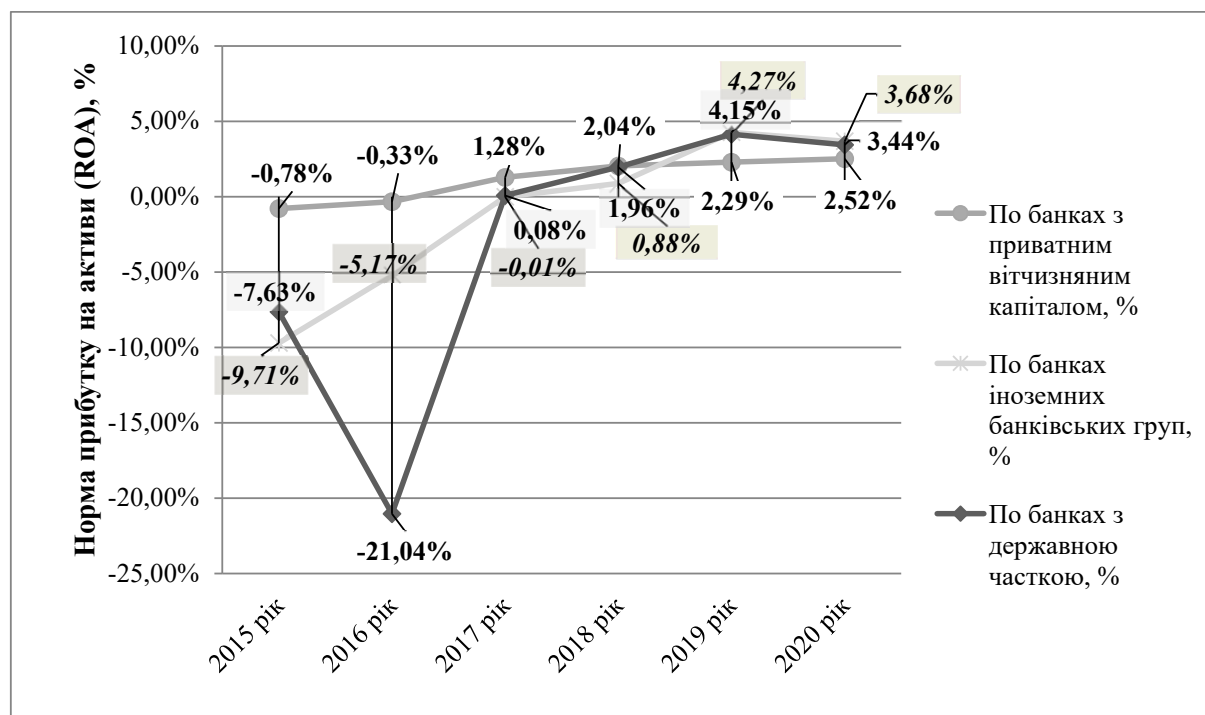

Рис. 1. Порівняльна оцінка конкурентної позиції стратегічних груп банків України (за структурою власності) за рівнем прибутковості активів (ROA) за 2015–2020 рр.

Джерело: авторська розробка за даними [1; 6]

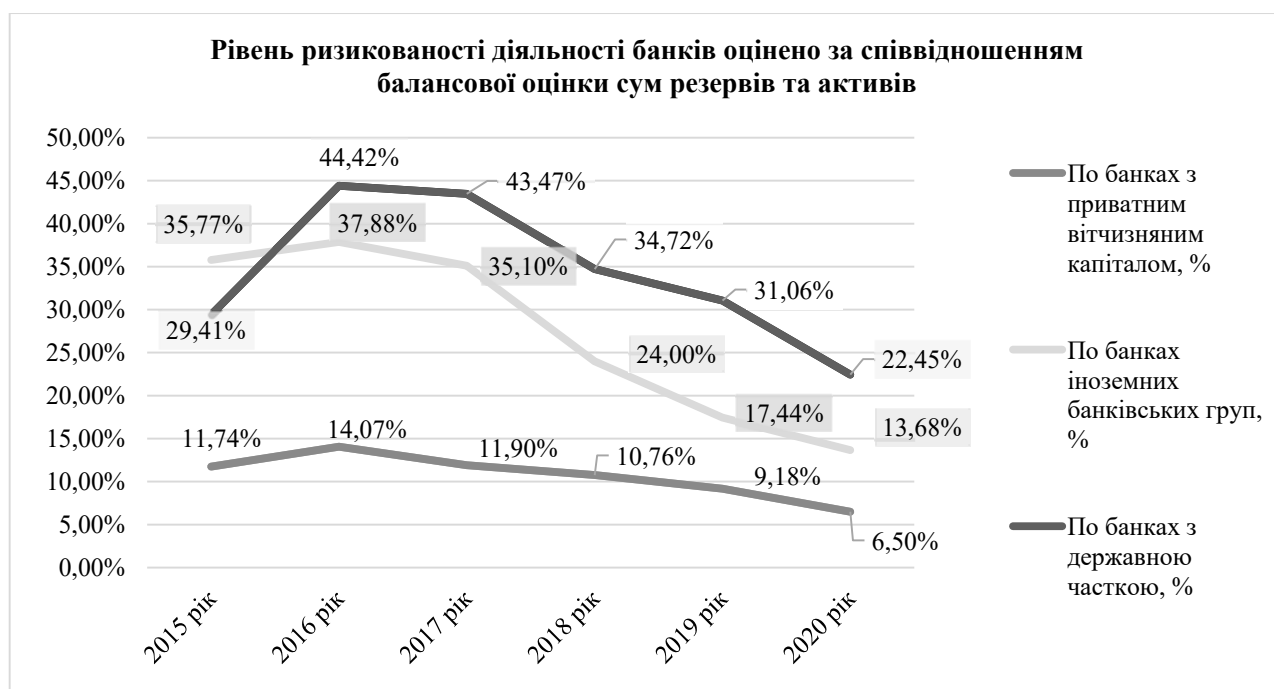

Рис. 2. Порівняльна оцінка конкурентної позиції стратегічних груп банків України (за структурою власності) за рівнем ризикованості їх діяльності за 2015–2020 рр.

Джерело: авторська розробка за даними [1; 6]

з державною власністю рівень ризикованості був у декілька разів вищим (коливався від 44,42% у кризовому 2016 році до 22,45% у 2020 році), спричинивши зменшення кількості державних банків із 7 до 5 банків [1].

Слід враховувати, що оптимізація конкурентної позиції, оціненої за параметрами **прибутковості** (за рівнем ROA) – **ризикованість** (оціненої за співвідношенням сум резервів як розміру ймовірних втрат, перш за все за кредитами наданими у структурі активів, рис. 2) по групі банків з приватним вітчизняним капіталом, значною мірою, було досягнуто завдяки заходам Національного банку України (НБУ) щодо зміцнення і очищення банківської системи, застосованих саме до цієї групи банків: у 2014 році з ринку через неплатоспроможність та порушення банківського законодавства було виведено 33 банки, у 2015 – 30, у 2016 році – 20, у 2017 – 11, у 2018 році – 3, у 2019 році – 1, а у 2020 році – 2 банки банків з приватним капіталом (усього 100 банків за 2014–2020 роки [1]). Наслідком таких дій стало те, що група банків з державною власністю за значної фінансової підтримки держави у 2014–2017 роки на кінець 2020 року включала всього 5 банків, які концентрували 52,5% ресурсів усієї банківської системи країни [1]. Це свідчить про достатньо високий рівень концентрації у банківському секторі України за нерівності становища визначених конкурентних груп на ринку за достатньо високого рівня його монополізації. Зокрема, участь держави у фінансуванні діяльності банків

(перш за все, державних) не відповідає принципам конкурентного середовища, а питання прозорості схем надання такого фінансування з боку держави як і виведення банків з приватним капіталом з ринку, а також ефективності використання дефіцитних державних ресурсів банками залишається відкритим.

Враховуючи специфіку банківської діяльності важливими індикаторами оцінки конкурентної позиції банків, також має бути оцінка рівня їх стабільності та фінансової надійності як здатності окремих банків і банківської системи загалом поглинати збитки та забезпечувати їх стабільність за показниками достатності, адекватності капіталу, у тому числі визначеним за співвідношенням власного капіталу та зобов'язань банків. Результати досліджень значень показника достатності капіталу у розрізі визначених стратегічних груп банків, наведених на рис. 3 свідчать, що найнижчі їх значення спостерігаються у групі банків з державною власністю (коливалися від 2,65% у 2015 році до 12,84% у 2017 році, рис. 3), які, незважаючи на кризові процеси у національній та світовій економіці мають можливість за рахунок протекції держави акумулювати значні обсяги залучених і позичених фінансових ресурсів, формуючи значні їх обсяги за відповідного зменшення частки власного капіталу у структурі пасивів. Група банків іноземних банківських груп за значеннями даного показника займає кращу конкурентну позицію (рівень достатності їх капіталу коливався від 8,09% у 2015 році до 38,16%

у 2017 році, рис. 3) внаслідок того, що з одного боку, ці банки характеризуються меншими обсягами акумульованих депозитів за нижчого рівня довіри та за володіння ними доступу до зовнішніх ринків запозичень фінансових ресурсів у більших обсягах та за нижчу вартість, ніж на внутрішньому банківському ринку України; а з іншого, – банки цієї групи мають можливість поповнювати статутні капітали за рахунок фінансових «ін'єкцій» материнської компанії.

Високі значення конкурентної позиції за показником достатності капіталів демонструє і група банків з приватним (переважно, вітчизняним) капіталом (рівень достатності їх капіталу коливався від 13,04% у 2015 році до 38,52% у 2017 році, рис. 3) внаслідок того, що маючи обмежені фінансові можливості, за яких найбільш реальним джерелом збільшення обсягу фінансових ресурсів у разі фінансових проблем для цих установ залишаються кошти їх акціонерів, а питома вага їх у структурі пасивів зберігається на стабільно високому рівні.

За твердженнями Карчева Г. Т., Смовженко Т. С., Міщенко В. І. та ін., у сучасних умовах оцінка конкурентної позиції банків за рівнем ефективності їх діяльності не може обмежуватись мікроекономічними показниками результативності їх функціонування та розвитку [2, с. 14]. Об'єктивна оцінка ефективності діяльності банків та їх конкурентоспроможності має бути доповнена і якісними показниками, які мають оцінювати, перш за все,

вплив банків та банківської системи як складної еволюціонуючої системи на розвиток економіки та рівень життя населення, що називають макроекономічною ефективністю. Така макроекономічна ефективність визначається ефективністю передавального (трансмісійного) механізму фінансів до економічного розвитку, який функціонує через виконання банками функцій мобілізації депозитних ресурсів з подальшим їх перерозподілом на інвестиційні цілі, що і сприяє економічному розвитку. Індикаторами ефективності такого механізму є «глибина» фінансових систем (financial depth) та доступність фінансових послуг для підприємств (access) [11].

Оцінюючи конкурентну позицію банків України за такими індикаторами їх макроекономічної ефективності, як рівень кредитної та інвестиційної активності за даними рис. 4 та 5, можемо зробити висновок про низький рівень фінансової глибини української економіки, що є вагомим чинником стримування її зростання та розвитку. Це обумовлено тим, що група банків з державною часткою займаючи на кінець аналізованого періоду лідируючі позиції за рівнем прибутковості їх активів (рис. 1) та концентруючи більше 50% фінансових ресурсів усієї банківської системи, мають найбільш низькі у системі рівні як кредитної (знизилась з 67,83% у 2015 році до 29,35% у 2020 році, рис. 4), так і інвестиційної (знизилась з 0,28% у 2015 році до 0,13% у 2020 році за максимальних 60%, рис. 5) активності.

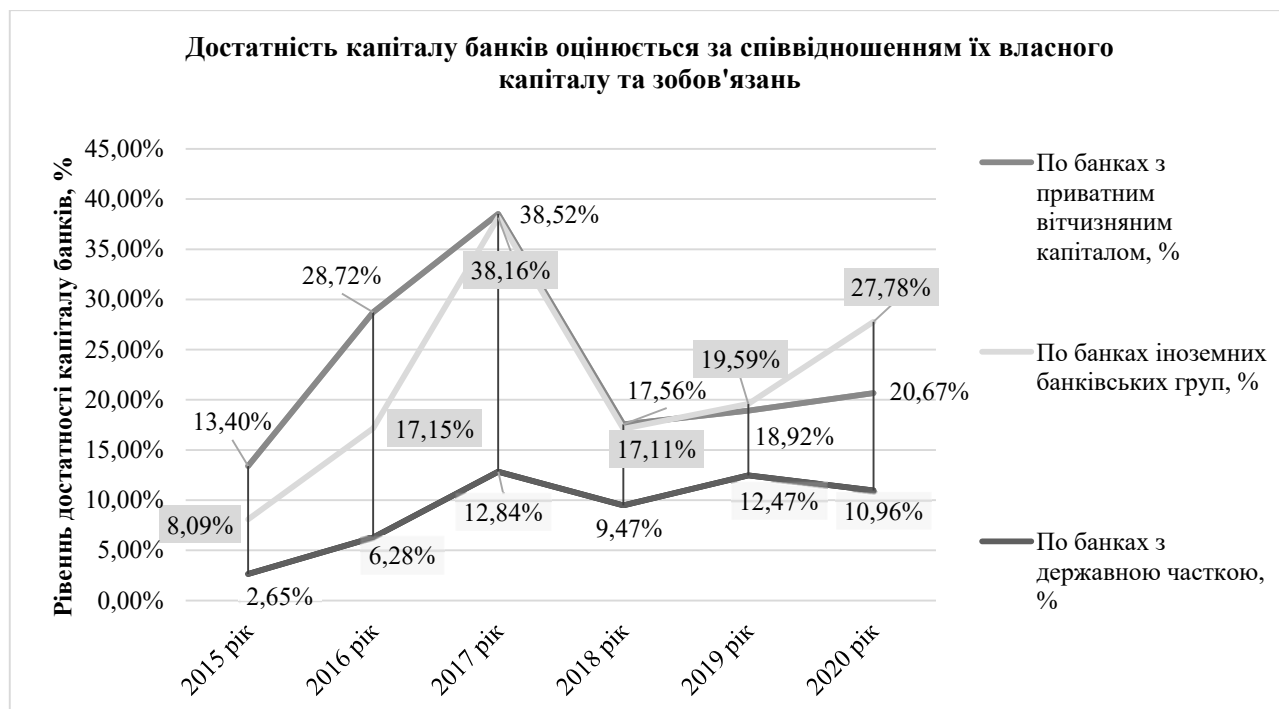

Рис. 3. Порівняльна оцінка конкурентної позиції стратегічних груп банків України (за структурою власності) за рівнем достатності їх капіталу за 2015–2020 рр.

Джерело: авторська розробка за даними [1; 6]

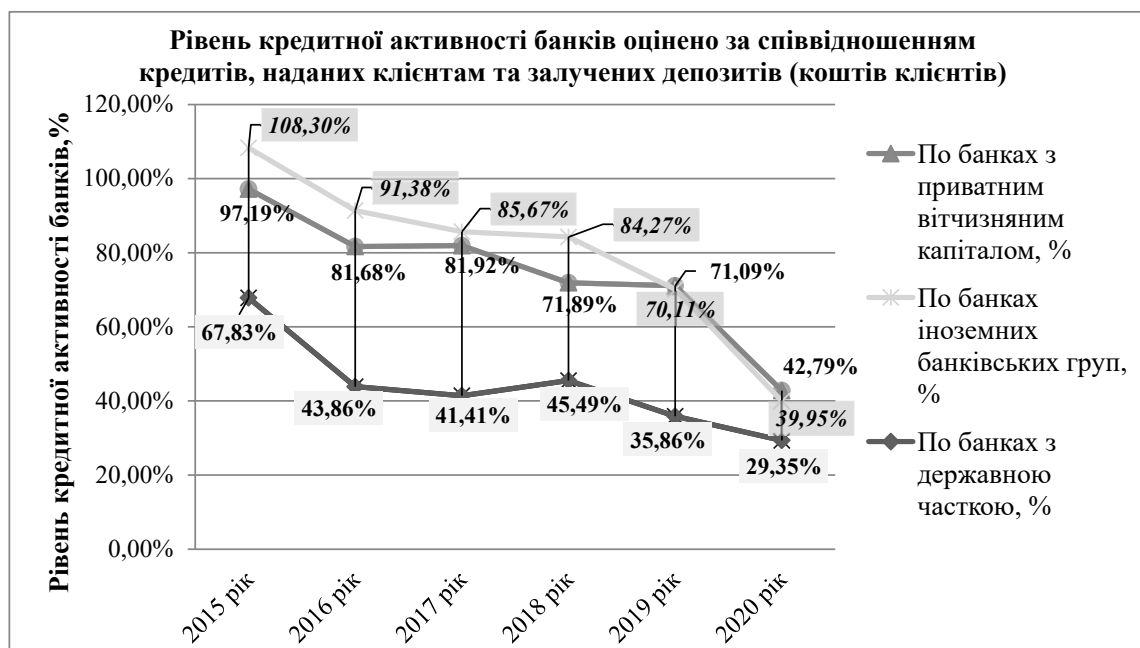

Рис. 4. Порівняльна оцінка конкурентної позиції стратегічних груп банків України (за структурою власності) за рівнем їх кредитної активності за 2015–2020 рр.

Джерело: авторська розробка за даними [1; 6]

Така ситуація обумовлена, з одного боку, високим рівнем кредитних втрат, особливо у кризові 2014–2016 роки, та відсутністю дієвих програм державної кредитної підтримки розвитку економіки країни, перш за все, високотехнологічних, конкурентоздатних виробництв товарів та послуг на внутрішньому ринку для імпортозаміщення, які і мають реалізувати саме державні банки, а з іншого боку, – низький рівень кредитної активності зазначеної групи банків пояснюється витісненням ризикованих кредитних вкладень низькоризикованими інвестиціями у державні цінні папери та депозитні сертифікати НБУ, ставки за якими практично зрівнялися зі ставками за гривневими кредитами в економіку, що стало додатковим чинником зниження макроекономічної ефективності цієї групи банків.

Найбільш же високі рівні макроекономічної ефективності, оціненої за рівнями кредитної та інвестиційної активності демонструють група банків іноземних банківських груп (лідери на ринку за рівнем кредитної активності, що знижувалася від 108,3% у 2015 році до 39,95% у 2020 році, рис. 4) та група банків з приватним українським фінансово-промисловим капіталом (лідери на ринку за рівнем інвестиційної активності, яка знижувалась від 0,56% у 2017 році до 0,31% у 2020 році, оціненої за нормативом загальної суми інвестування, H_{12}^2 на рис. 5). Безумов-

ними же лідерами за рівнем інвестиційної активності на кінець 2020 року на ринку банківських послуг були АТ «Моторбанк» (7,45% інвестицій від його статутного капіталу) з групи банків з приватним капіталом та АТ «ОТП банк» (2,27%) з групи банків іноземних банківських груп. Для порівняння, – найвищий рівень інвестиційної активності у групі банків з державною часткою мав АТ «Укрексімбанк» (тільки 0,19% від статутного капіталу, тобто мав в десятки разів нижчий рівень, ніж банки інших стратегічних груп [1]).

Така ситуація також вказує на нерівні конкурентні умови для банків різних стратегічних груп, а також те, що рівень макроекономічної ефективності банків не враховуються НБУ при прийнятті рішень про виведення окремих банків з ринку, тим самим погіршуючи макроекономічну ефективність банківської системи України та знижуючи рівень її фінансової глибини.

У цілому, результати проведення порівняльного дослідження конкурентних позицій основних стратегічних груп банків (за структурою їх власності) на основі мультифакторного аналізу кількісних та якісних індикаторів мікро- та макроекономічної ефективності їх діяльності дозволили виділити властиві їм на сьогодні наступні конкурентні переваги, що відповідають базовим конкурентним стратегіям Майкла Портера:

– група банків з державною власністю, по суті, реалізують стратегію лідерства у витратах (*Cost Leadership Strategy*), оскільки володіючи доступом до значного обсягу відносно дешевих фінансових ресурсів та маючи переваги у витратах

² Норматив загальної суми інвестування (H_{12}^2) визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи, до статутного капіталу банку [5].

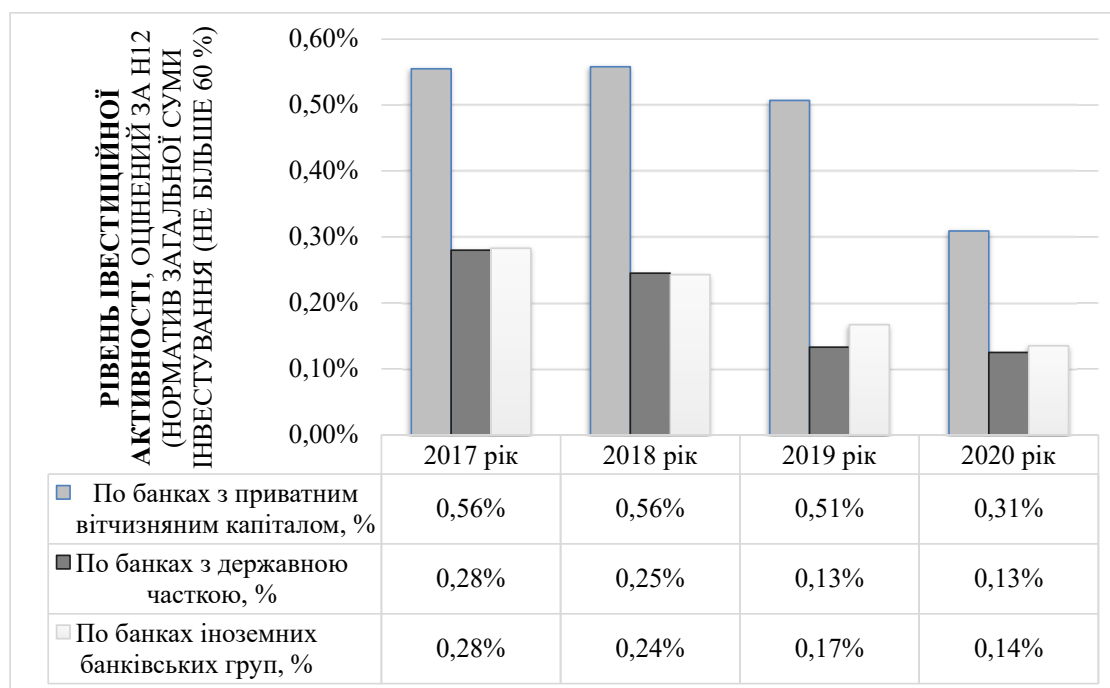

Рис. 5. Порівняльна оцінка конкурентної позиції стратегічних груп банків України (за структурою власності) за рівнем їх інвестиційної активності за 2015–2020 рр.

Джерело: авторська розробка за даними [1; 6]

тах завдяки економії масштабу, а також завдяки участі держави у фінансовій підтримці банків цієї групи (особливо у кризові 2014–2016 роки) дозволяє їм *отримувати підвищений рівень прибутку у посткризовий період (рис. 1) завдяки реалізації більш ризикованих стратегій (є лідерами за рівнем ризикованості їх діяльності, рис. 2 та рис. 3) та за мінімального рівня їх макроекономічної ефективності* (за даними рис. 4 та рис. 5);

– група банків іноземних банківських груп фактично реалізують стратегію диференціації (*Differentiation Strategy*) за якої максимально задовольняють потреби клієнтів надаючи їм широкий перелік якісних банківських послуг, а застосування інновацій та наукових розробок за використання перевірених механізмів контролю за ризиками дозволили цій групі банків зайняти конкурентну позицію, оцінену за параметрами **прибутковості – ризикованість** як найбільш оптимальну у банківській системі країни. При цьому слід враховувати, що банки цієї групи маючи змогу залучати кошти материнських структур і, тим самим, швидко відновлювати недостатність власних капіталів у кризові періоди (рис. 3), можуть проводити більш ризиковану діяльність, ніж група банків з приватним капіталом (рис. 2) забезпечуючи **лідеруючі конкурентні позиції як за рівнем мікроекономічної ефективності (рис. 1), так і за рівнем макроекономічної ефективності, оціненої за рівнем їх кредитної активності (рис. 4);**

– група банків з приватним, перш за все, вітчизняним капіталом реалізують стратегію

фокусування на певному сегменті ринку (Focus Strategy) зосереджуючись в своїй діяльності на конкретній цільовій групі власних клієнтів і досягаючи досить вузької спеціалізації власних клієнтів. При цьому, якщо окремі банки цієї групи, обслуговуючи потреби у кредитуванні пов'язаних структур, можуть зазнати збитків та проблем з ліквідністю внаслідок банкрутств тих структур, для обслуговування яких вони були створені, в середньому по даній групі банків спостерігається найбільш низький рівень ризику (рис. 2) за невисокого рівня прибутковості їх діяльності (рис. 1) та надлишку достатності їх капіталів (рис. 3). Водночас, саме ця група банків є лідером за рівнем інвестиційної активності (рис. 5) та займає високі рівні конкурентної позиції за рівнем макроекономічної ефективності (рис. 4 та рис. 5), кредитуючи пов'язані економічні структури навіть за відсутності значних обсягів депозитних ресурсів (як у групі банків з державною часткою) чи дешевих ресурсів (у т.ч. кредитних під менші відсотки) материнських структур (як у групі банків іноземних банківських груп).

Тим самим, можемо стверджувати, що забезпечення конкурентоспроможної стратегічної позиції як окремих банків, так і виділених стратегічних груп потребує не тільки досягнення мікроекономічної ефективності, орієнтованої на розв'язання проблеми «ризик – прибуток», але й відповідно до системного підходу як інтегративної парадигми наявних підходів до банківської ефективності, – досягнення макроекономічної

ефективності як результативності взаємодії банківських груп з економікою країни (рис. 6) для забезпечення зростання конкурентоспроможності банківської системи країни.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Результати порівняльного аналітичного дослідження конкурентних позицій стратегічних груп банків України з однаковою структурою власності дозволи зробити висновок про те, що в умовах нестабільного розвитку ринку банківських послуг країни найкращі конкурентні переваги має група банків іноземних банківських груп, яка може бути визначена як оптимальна стратегічна група в умовах невизначеності українського ринку банківських послуг.

Конкурентна позиція стратегічної групи банків з державною часткою оцінюється як середня за параметрами мікроекономічної ефективності та найнижча за індикаторами макроекономічної ефективності діяльності банків цієї групи. Така ситуація пояснюється неефективним управлінням банків з державною власністю, що не дозволяє їм реалізувати ефект економії масштабу їх діяльності, а також конфліктом між суспільством (платниками податків, зацікавленими в макроекономічній ефективності) і акціонерами (політиками). Нівелювання таких потенційних конфліктів, на нашу думку, має відбуватися на основі правильно побудованої системи мотивації акціонерів та менеджерів державних банків, орієнтованих на формування Національним банком Укра-

їни системи пільг та інших заходів стимулювання макроекономічної ефективності (кредитної та інвестиційної), цікавих саме для цієї стратегічної групи банків.

Нерівність конкурентних вимог визначили достатньо низьку конкурентну позицію стратегічної групи банків з приватним, переважно вітчизняним капіталом за параметрами мікроекономічної конкуренції, але оптимальні, лідируючі позиції за рівнем макроекономічної ефективності (інвестиційної активності), орієнтовану на підтримку українського промислового капіталу, реального економічного зростання. При цьому слід враховувати, що не маючи суттєвих джерел ресурсної підтримки з боку держави (як група державних банків) чи материнських установ (як група банків за участю іноземних банківських груп), банки цієї стратегічної групи мають досить стабільний але низький рівень прибутковості діяльності, оскільки реалізуючи довгострокові і капіталомісткі проекти з розвитку економіки та підвищення її конкурентоспроможності, фінансування інновацій (як, наприклад здійснює АТ «Моторбанк») без суттєвої підтримки з боку держави та стимулюючих програм з боку Національного банку України неспроможні виконувати усі регулятивні вимоги та відразу виводяться з ринку (як наприклад, було виведено АТ АКБ «Аркада»).

У зв'язку з цим, на нашу думку, виникає потреба створення нової фінансової моделі, яка б дозволяла, не порушуючи законів ринку, стиму-

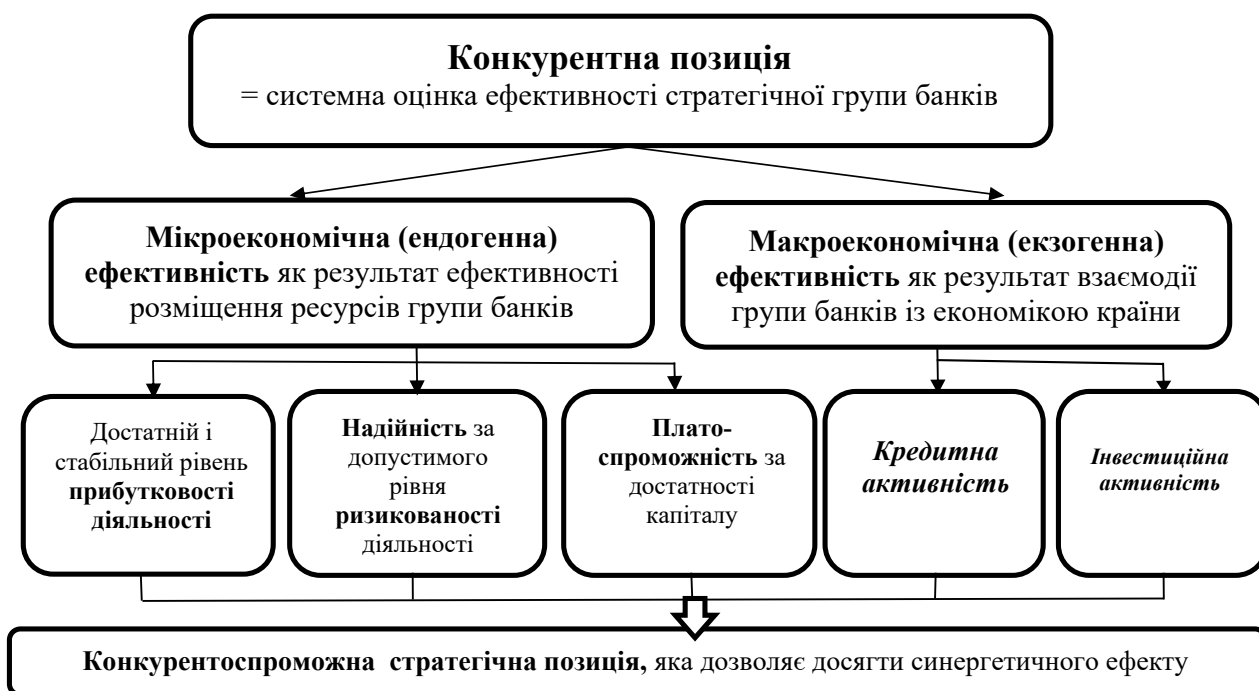

Рис. 6. Компонентна характеристика оцінки конкурентної позиції стратегічних груп банків на основі системної оцінки ефективності їх діяльності

Джерело: авторська розробка

лювати банки до вирішення важливих державних завдань, пов'язаних із забезпеченням, перш за все, макроекономічної ефективності. На сьогодні така модель успішно реалізується в багатьох країнах у формі державно-приватного партнерства, що використовується для кредитування системно важливих для країни проєктів. Тим самим, український ринок банківських послуг потребує державної підтримки конкуренції (у т.ч. і з боку НБУ) і запобігання монополізму (особливо з боку

групи державних банків) з метою покращення конкурентної позиції банків усіх стратегічних груп та, як результат, підвищення стратегічної ефективності банківської системи України, її конкурентоспроможності. Це передбачає автономію банків, відсутність бар'єрів входу/виходу на ринок банківських послуг нових учасників, інформованість учасників ринку та потребує більш змістовного дослідження значень коефіцієнтів ринкової концентрації у подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Офіційне інтернет-представництво НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1/> (дата звернення: 25.01.2021).
- 2.Карчева Г.Т., Смовженко Т.С., Міщенко В.І. та ін. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України : монографія / за заг. ред. Г.Т. Карчевої. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. 279 с.
- 3.Кулиняк І. Банки з іноземним капіталом: рейтингування та роль у забезпеченні сталого розвитку фінансового сектору України. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 3. С. 36–50.
- 4.Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. Москва : Альпина Паблишер, 2011. 453 с.
- 5.Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: Інструкція, затв. постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 25.01.2021).
- 6.Структури власності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/registration/shareholders/> (дата звернення: 25.01.2021).
- 7.Фляйшер К., Бенсуссан Б. Стратегический и конкурентный анализ. Методы и средства конкурентного анализа в бизнесе. Москва : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2005. 541 с.
- 8.Фомін І. Конкурентна позиція банку: методика визначення. *Вісник НБУ*. 2003. № 4. С. 8–11.
- 9.Хаджинов І.В., Месечко І.М. Конкурентні позиції транснаціонального капіталу в банківському секторі України. *Економіка і організація управління*. 2017. № 2 (26). С. 29–38.
- 10.Шевцова О.Й., Портянова О.В. Конкурентна позиція банку: оцінка за видами діяльності. *Економічний аналіз*. 2015. № 1. С. 212–219.
- 11.Čihák M., Demirgüç-Kunt A., Feyen E., Levine R. Financial development in 205 economies, 1960 to 2010. *Journal of Financial Perspectives*. 2013. №2. P. 17–36.
- 12.McGee J., Thomas H. Strategic groups: Theory, research and taxonomy. *Strategic Management Journal*. 1986. № 2. P. 141–160.

REFERENCES

- 1.Ofitsiine internet-predstavnytstvo NBU [Official Internet representation of the NBU]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1/> (accessed 25 January 2021). (in Ukrainian)
- 2.Karcheva H.T., Smovzhenko T.S., Mishchenko V.I. et al. (2016) *Efektivnist ta konkurentospromozhnist bankivskoi systemy Ukrainy: monohrafiia* [Efficiency and competitiveness of the banking system of Ukraine]. Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy». (in Ukrainian)
- 3.Kulyniak I. (2018) *Banky z inozemnym kapitalom: reitynhuvannya ta rol u zabezpechenni staloho rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy* [Banks with foreign capital: ranking and role in ensuring sustainable development of the financial sector of Ukraine]. *Visnyk Akademiyi pratsi, sotsial'nykh vidnosyn i turyzmu* [Bulletin of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism], no. 3, pp. 36–50. (in Ukrainian)
- 4.Porter M. (2011) *Konkurentnaia stratehiia: Metodyka analiza otraslei y konkurentov* [Competitive strategy: Methodology for analyzing industries and competitors]. Moscow: Alpyna Pablysher. (in Russian)
- 5.Instruktsiia “Pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini” vid 28.08.2001 № 368 [Instruction “On the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine” from August, 28, 2001, № 368]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>. (accessed 25 January 2021). (in Ukrainian)
- 6.Struktury vlasnosti bankiv Ukrainy [Ownership structures of Ukrainian banks]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/registration/shareholders/> (accessed 25 January 2021). (in Ukrainian)
- 7.Fliasher K., Bensussan B. (2005) *Strategicheskii i konkurentnyy analiz. Metody i sredstva konkurentnogo analiza v biznese* [Strategic and competitive analysis. Methods and tools of competitive analysis in business]. Moscow: BYNOM. Laboratoriya znanyi. (in Russian)
- 8.Fomin I. (2003) *Konkurentna pozytsiia banku: metodyka vyznachennia* [Competitive position of the bank: a method of determination]. *Visnyk NBU* [Bulletin of the NBU], no. 4, pp. 8–11. (in Ukrainian)
- 9.Khadzhynov I.V., Miesiechko I.M. (2017) *Konkurentni pozytsii transnatsionalnogo kapitalu v bankivskomu sektori Ukrainy* [Competitive positions of transnational capital in the banking sector of Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnya* [Economics and organization of management], no. 2(26), pp. 29–38. (in Ukrainian)

10. Shevtsova O.I., Portianova O.V. (2015) Konkurentna pozytsiia banku: otsinka za vydamy diialnosti [Competitive position of the bank: assessment by type of activity]. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis], no. 1, pp. 212–219. (in Ukrainian)

11. Cihak M., Demircuc-Kunt A., Feyen E., Levine R. (2013) Financial development in 205 economies, 1960 to 2010. *Journal of Financial Perspectives*, no. 2, pp. 17–36.

12. McGee J., Thomas H. (1986) Strategic groups: Theory, research and taxonomy. *Strategic Management Journal*, no. 2, pp. 141–160.

С. П. Прасолова, *Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»*. **Сравнительная оценка конкурентной позиции отечественных и иностранных банков на рынке Украины: актуальные аспекты.**

Аннотация. Цель статьи заключается в определении сущности и методических подходов к сравнительной оценке конкурентной позиции стратегических групп банков с различной структурой собственности на украинском рынке по параметрам микро- и макроэкономической эффективности их деятельности для определения их стратегических конкурентных преимуществ и базовых тенденций развития конкурентной среды в банковском секторе Украины. **Методика исследования.** В статье использованы такие общенаучные и специальные методы исследования: группировки, сравнения, эмпирические методы стратегических исследований (анализ стратегических групп), графический, систематизации и обобщения. **Результаты.** Проведено сравнительное исследование основных количественных и качественных методов оценки конкурентной позиции банков, по результатам которой как наиболее оптимальную определена методика анализа стратегических групп банков, сформированных по структуре их собственности, что позволило определить базовые тенденции развития указанных групп банков, их стратегические преимущества и оптимальную стратегическую группу. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье рассмотрены методические подходы к сравнительной оценке конкурентной позиции стратегических групп банков с различной структурой собственности по параметрам микро- и макроэкономической эффективности их деятельности, определены их стратегические конкурентные преимущества и базовые тенденции развития конкурентной среды в банковском секторе страны, сформированы предложения по повышению стратегической эффективности и конкурентоспособности банковской системы Украины.

Ключевые слова: конкурентная позиция, конкурентные преимущества, стратегическая группа банков, микро- и макроэкономическая эффективность, конкурентная среда банковского сектора.

Svitlana Prasolova, *Poltava University of Economics and Trade*. **Comparative assessment of the competitive position of domestic and foreign banks in the Ukrainian market: current aspects.**

Annotation. Purpose. The article is devoted to determine the essence and methodological approaches to the comparative assessment of the competitive position of strategic groups of banks with different ownership structures (with foreign, domestic public and private capital of major shareholders (participants) of banks) in the Ukrainian market by micro- and macroeconomic efficiency to determine their strategic competitive advantages and basic trends in the competitive environment in the banking sector of Ukraine. **Methodology of research.** To achieve this goal, the article uses the following general and special research methods: grouping, comparison, empirical methods of strategic research (analysis of strategic groups), graphical, systematization and generalization. **Findings.** A comparative study of the main quantitative and qualitative methods of assessing the competitive position of banks, the results of which identified the most optimal method of analysis of strategic groups of banks formed by their ownership structure, which identified basic trends in these groups of banks, their strategic advantages and optimal strategic group. **Practical value.** The article considers methodological approaches to comparative assessment of the competitive position of strategic groups of banks with different ownership structure in terms of micro- and macroeconomic efficiency of their activities, identifies their strategic competitive advantages and basic trends in the competitive environment in the banking sector: competitiveness of the banking system of Ukraine. In particular, it is proposed to create a new financial model aimed at stimulating banks to solve important government tasks related to ensuring, above all, macroeconomic efficiency.

Keywords: competitive position, competitive advantages, strategic group of banks, micro- and macroeconomic efficiency, competitive environment of the banking sector.